

**LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG
HLAHLobo YA MAKGAOLAKGANG**

**SESOTHO PUO YA TLATSETSO
BOEMO BO PHAHAMENG
(Pampiri Ya Pele)**

**OCTOBER / NOVEMBER 2005
OKTOBER / NOVEMBER 2005**

NAKO: Dihora tse 2

MATSHWAO: 80

DITAELO:

- Pampiri ena e na le dikarolo tse tharo, e leng A, B le C.
 - Araba dipotso kaofela
 - Badisisa ditaello karolong e nngwe le e nngwe ka hloko.
 - Nomora dikarabo tsa hao ka nepo
 - Qala potso e nngwe le nngwe leqepheng le letjha
-
-

**KAROLO YA A
TEKOKUTLWISISO**

POTSO 1

Bala seratswana se latelang o tle o tsebe ho araba dipotso tse tla se latela.

Ha batho ba fallela toropong, ba tshwarela ho rarolla mathata a kang ho fumana moo ba tla dula teng le ho fumana tsela eo ba tla iphedisa ka yona. Ho barui ho bonolo ho rarolla bothata ba bona empa ho mafutsana ho boima. Ho boima le ho feta ha o ilo dula metseditoropong ha moetlo wa hao o sa tshwane le wa moo mme puo ya hao e fapane le ya baahi ba bang. Tshupo ya hao ke ha o ka fumana thuso bathong ba seng ba ntse ba dula metseditoropong e bile ba hlaha motseng o batlileng o tshwana le wa heno. Tikoloho e nang le matswantle a tswang moo ho batlileng ho tshwana, ke sebaka se nang le tshehetso e matla bakeng sa batho ba sa tswa fihla sebakeng se setjha. Ka nqo nngwe ke sebaka se moferefere ho feta ho baahi ba bangmme se ka ba le mathata a dikgohlano tsa merabe.

Ena ha se ntho e ka etsahalang dibakeng tsa mafutsana feela empa e ka nna ya etsahala le ditulong tsa matswantle a barui ka ha e ba mahlatsipa a ho p'hatlelwa matlo. Matlo a tulo tse tjena a dula a lebetse ke balebedi mme a bile a tantetswe ka mabota a malelele. Batho ba bang le ha ba ruile, ba ntse ba dula mahaeng mme ba itemela dijo tsa bona. Metseditoropong ho na le batho ba bangata mme ba hloleha le ho lema le ha ba hlophile. Monyetla wa hore bana ba kajeno e be borapolasi ba kamoso o ya o ntse o fokola. Lefatsheng ka bophara borapolasi ba lema dij tse ngata ho feta pele empa bakeng sa basebetsi ba polasi ho sebediswa metjhini. Ke nnete hore

borapolasi ba dula ba ntse ba hlokeha feela batho ba bangata ha ba kgone ho fumana mosebetsi wa polasi hore ba phele. Ba iphumana ba hlophehile haholo hoo tshepo ya bona e leng ho fumana mosebetsi toropong. Ka hona bongata ba batho bo a falla ka baka la hore ba susumetswa ho tswa polasing e seng hobane ba hohelwa ke ho hong toropong.

- 1.1 Bolela dikotsi tse PEDI tseo matswantle a iphumanang a le ho tsona ka ho fallela toropong. (2)
- 1.2 Hlalosa hore ho falla ke ho etsa jwang. (2)
- 1.3 Fana ka dintlha tse PEDI tseo batho ba fallelang toropong ba tlamehileng ho di rarolla. (2)
- 1.4 Ke sefe se etsahalang sebakeng sa batho ba hlophehileng? (2)
- 1.5 Mathata a dikgohlano tsa merabe a tliswa ke eng? (2)
- 1.6 Qolla dintho tse PEDI tse tlising tshireletso ho matswantle a barui. (2)
- 1.7 Barui ba bang ba dula kae? (1)
- 1.8 Hlalosa mantswe ana:
- 1.8.1 matswantle (2)
- 1.8.2 tikoloho (2)
- 1.8.3 merabe (2)
- 1.9 Ka ntle ho mabaka a boletsweng mona, fana ka mabaka a mang a MABEDI a ka etsang hore batho ba falle. (2)
- 1.10 Bohlokwa ba borapolasi ke bofe? (2)
- 1.11 Borapolasi ba lemela bomang dijo? Hlalosa. (2)
- 1.12 Hobaneng ha ba lefa basebetsi ba bona hanyenyane? (2)
- 1.13 Hobaneng ha batho ba bang ba fallela metseditoropong? (2)
- 1.14 Bophelo ba metseditoropong bo fapane jwang le ba mapolasing? (2)
- 1.15 Hobaneng ha re tla hloleha ho ba le borapolasi ba kamoso? (2)
- 1.16 Hlalosa ka moo o neng o ka itshireletsa ka teng ha o ne o le e mong wa matswantle a dulang metseditoropong (2)

MATSHWAO A KAROLO YA A: [35]

**KAROLO YA B
KAKARETSO**

POTSO 2

Bala seratswana se latelang o nto se akaretsa ka ho ngola dintlha tse supileng (7) tsa bohlokwa. Sebedisa mantswe a hao ho akaretsa seratswana sena. O se ke wa se qotsa se le jwalo.

Se neng se tshwanetse ho ba thabo se ile sa fetoha maswabi le pono e bohloko ho mosadi ya nang le kokwanahloko ya HIV. Nomfundo Mokaka ke mosadi ya nang le dilemo tse mashome a mabedi a metso e robedi ya dulang Katlehong. O ne a ntse a batla ba leloko la hae ka mora ho kwetelwa ke mosadi ya neng a sala le yena e sa le lesea. Kopano eo a neng a e lebeletse bophelong ba hae bohle e ile ya fetoha maswabi ka ha ba leloko ba sa batle ho mmona ho hang ka baka la bohloko bona bo mo tshwereng. Ntatae o ile a hla a itshola a re ha a na bodulo bo lekaneng lapeng la hae. Nomfundo o qadile ho itseba hore ke wa hamang selemong sa dikete tse pedi ha motswalle wa hae a mmolella hore mosadi ya mo hodisitseng ha semmae. Mosadi enwa o mo utswitse hoba mma Nomfundo a hlolehe ho mo lefa diranta tse hlano tseo ba neng ba dumellane ka tsona. Mosadi enwa o ile a isa Nomfundo Kwazulu-Natal moo Nomfundo e neng e le sebini se tummeng sa Maskandi. O ne a binela sehlopha sa Amatshitshi Amhlophe. Sello sa hae se seng feela, ke ha yena le mora wa hae ba ka fumana pheko. Balaodi ba tsa bophelo bo botle ba re o tshwanetse ho etsa palo ya CD4 pele a ka fumana meriana le dipilisi tse ka fokotsang sekgahla sa HM/AIDS.

Letona la tsa bophelo - mofumahadi Manto Tshabalala Msimang - o kgothalletsa batho ba nang le kokwanahloko ena hore ba je mero ho e kang bete, konofolo, lamunu le sona sepenetjhe. Batho ba lwanelang hore batho ba nang le kokwanahloko ena ba fuwe dipilisi ha ba utlwisise taba ena ka ha ba kgolwa hore ho na le batho ba sa sebetseng mme tsohle tseo letona le reng ba di je, ba ke ke ba di kgona. Ba bang bona ba bona e le motho ya sa kgathalleng maphelo a batho, haholo ba nang le kokwanahloko ena ya HIV. Letona le bile la toboketsa hore le meriana e fumanweng eo batho batlamehileng ho e fumana e ke ke ya fumanwa ke mang kapa mang. Batho ba tla tshwanela ho etsa ditoko tsa madi pele ho lekola sekgahla seo motho ka mong a nang le sona mabapi le kokwanahloko ena. Ha e ba ho bolokehile hore o fumane moriana kapa tsona dipilisi tse na o tla be o lokollohile ho di fumana, empa ha e ba ho kotsi o ke ke wa di fumana.

E fetoletswe ho tswa ho Sowetan ya la 20 Pherekong 2004

MATSHWAO A KAROLO YA B: [10]

KAROLO YA C
TSHEBEDISO YA PUO

POTSO 3

Bala seratswana sena o nto araba dipotso tse itshetlehileng ho sona.

Tumo le Tumelo ha batshepahale. Mosotho o a bolela ha a re nonyana tsa siba le le leng di fofa mmoho. E mong a re motswalle wa leshodu ke leshodu. Ba bang ba re roma senokwane ho tshwara se seng.

Hlalosa se bolelwang ka mantswa ana:

- 3.1 Nonyana tsa siba le le leng di fofa mmoho. (2)
 - 3.2 Roma senokwane ho tshwara se seng. (2)
 - 3.3 Motswalle wa leshodu ke leshodu. (2)
 - 3.4 Ka polelo e le nngwe o ka re seratswana se ka hodimo se bua ka eng? (2)
 - 3.5 Ngola mahlalosingwe a mabedi ho tswa seratswaneng mme o nto fana ka meeelo ya mantswa ao. (2)
- [10]

POTSO 4

Bala seratswana o nto araba dipotso tse latelang:

Noka nama ke a tsamaya, mme ke tla tshela Mohokare le Senqu ka yona ke ye kwana Maseru, Motimposo. Ke sa ilo bona mme, setsohatsana sa Modimo. Ho thwe o kula ha bohloko. Fatsheng leo lesele bohle ba tshwerwe ke mala ke nama ya kgomo e shweleng eo ba e jeng. Ao! morwetsana ya motle, eo thope ya Basia.

- 4.1 Sebedisa mantswa ana **noka le tshela** ho bontsha meeelo e mmedi e fapaneng dipolelong tsa hao. 2x2=(4)
- 4.2 Fana ka mefuta ya mahlalosi a fumanwang dipolelong tse latelang:
 - 4.2.1 Mme o kula ha bohloko. (1)
 - 4.2.2 Ke ya kwana Maseru. (1)
- 4.3 Ngololla polelo ena: **Ao! Morwetsana ya motle, eo tshehlana ya Basia.** Lokisa sebopeliso sa lekgethi, o be o le sehelle mola. (2)

- 4.4 Polelong ena: Ho thwe o kula ha bohloko”
- 4.4.1 Ngola polelo ena hape e le ho sekaotlwaelo, lekgathe lelwale (2)
- 4.4.2 E ngole hape e le ho sekaotlwaelo, temekisong ya tatolo (2)
- 4.5 **Ba tshwerwe ke mala ke nama ya kgomo eo ba e jeleng.** ke polelo e tswang seratswaneng.
- 4.5.1 E ngole e le bonngweng (2)
- 4.5.2 E ngole e le ho kganyetso (2)
- 4.5.3 E ngole hape, empa leetsi le be ho boetsi (2)
- 4.5.4 Qolla lerui, o be o bope polelo ka lona (2)
- 4.6 Polelo ena: Noka nama ena ke a tsamaya
- 4.6.1 E ngole o sebedisa lebotsi “Na”. (2)
- 4.7 Ngololla polelo ena:
Fatsheng leo lesele bohle ba tshwerwe ke mala
- 4.7.1 Sehella leakaretsi mola. (1)
- 4.7.2 Sebedisa leakaretsi la hao e le moetsi polelong e nngwe. (2)
- (25)**

MATSHWAO A KAROLO YA C: [35]

MATSHWAO KAOFELA: [80]